

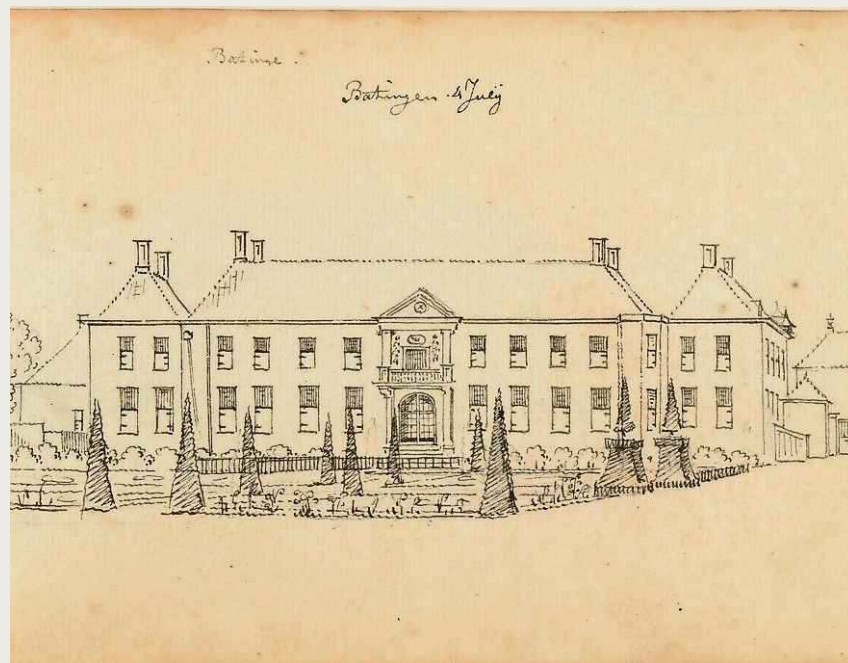

Linkerkolom, van bovenaf: gids Erwin de Leeuw voor havezate Oldengaerde; het terrein van Batinge; het statige front van Westrup I aan de Entingheweg 20. Rechterkolom, van bovenaf: de uivormige torenspits in Dwingeloo; de achterzijde van havezate Batinge (1732, collectie Rijksmuseum); Westrup II aan de Entingheweg 8.

Heerlijkheid

Ridderschap en eigen-erfde boeren vormden het bestuur van Drenthe. De uitvoerende bestuurslaag, het dagelijks bestuur zeggend, bestond uit de drost en gedeputeerden. Daarnaast bestonden binnen het huidige Drentse grondgebied ook heerlijkheden; gebieden met een eigen heer en eigen rechtspraak: Coevorden, Ruinen, Echten en Smilde.

Kerktoeren

De markante uivormige kerktoeren zal geen bezoeker van Dwingeloo ontgaan. Hij heeft iets Duits, iets van een kasteel. Dat kan kloppen, vertelt Erwin de Leeuw. „In 1630 waaide de naaldvormige spits van de kerk. Rutger van den Boetzelaer, heer van Batinge en Entinge, betaalde mee aan een nieuwe. Hij was ook heer van Tutenberg bij Vollenhove, waar hij opgroeide. Dat kasteel had een dergelijke spits. De familie Van den Boetzelaer erfde het kasteel in 1580. Georg Schenck van Tutenberg liet het kasteel rond 1530 bouwen en plaatste op twee hoektoeren een uivormige spits. Hij was rond 1480 in Beieren geboren, waar veel kerktoeren soortgelijke spitsen dragen.”

Leesteken: havezate

Een havezate is een riddermatige hofstad of adellijke bezitting waaraan bepaalde rechten verbonden waren. Oorspronkelijk was het een benaming voor een grote boerderij met land. In de zeventiende eeuw was de havezate een riddermatig goed. Het bezit hiervan was een voorwaarde voor lidmaatschap van een ridderschap. In het graafschap Zutphen moest een stemgevend havezate verdedigbaar zijn en een bepaalde omvang hebben, wat in de praktijk neerkwam op de aanwezigheid van een slotgracht. In Drenthe werd een adellijk huis als havezate beschouwd waardoor eerder edelen tot de ridderschap waren toegelaten. In 1698 werd het aantal Drentse havezaten vastgesteld en was het niet meer mogelijk om het aantal uit te breiden. Havezaten kwamen voor in het graafschap Zutphen (in de dertiende eeuw circa 40), in Overijssel (circa 122) en in Drenthe (circa 18). In de provincie Utrecht wordt een havezate met ridderhofstad aangeduid.

Meer informatie: www.leestekensvanhetlandschap.nl

Havezate, zo noemen we in Drenthe een oud landhuis, toch? Nee, zo simpel is het niet. Erwin de Leeuw wandelt in Dwingeloo langs verdwenen en bewaard gebleven havezaten. „Het draait om het recht van havezate.”

Wat in Drenthe een havezate is, heet in Friesland een state en in Groningen een borg? Erwin de Leeuw krabt zich achter de oren. Het is te kort door de bocht. „Hoe het in die provincies zit weet ik niet precies, maar als je bedoelt dat een oud landhuis in Drenthe per definitie een havezate is, dan heb je het mis. Ik leg het dadelijk wel uit. Zei je: iets bij de koffie? Ja lekker.” Dwingeloo, een doordeweekse middag. De zomer is nog niet begonnen, maar dagjesmensen nemen de Brink in bezit. De meeste zijn op de fiets, een enkeling is te voet. De sfeer is gemoedelijk: Drenthe zoals Drenthe 2018 is bedoeld.

Het wordt appelgebak met slagroom. De Leeuw wacht de bestelling niet af om te beginnen met een onvervalst lesje geschiedenis over het bestuur van Drenthe. Werk, studie en hobby; voor Erwin de Leeuw (1969) liggen ze in elkaars verlengde. De geboren en getogen Dwingeler werkt in het Drents Archief als medewerker Archiefbewerking en Informatie, volgt de opleiding Archivistiek aan de Hogeschool van Amsterdam, is secretaris van de Stichting Dwingels Eigen, en doet onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van Dwingeloo. Ook schrijft hij mee aan een lijvig boek over havezate Oldengaerde.

Het recht van havezate staat centraal in De Leeuws uiteenzetting. „Begin zeventiende eeuw stelde Drenthe een nieuw landsbestuur in, toen het als laatste gewest de koning van Spanje had afgezworen. Dat nieuwe bestuur werd samengesteld uit de ridderschap en eigen-erfde boeren. Op achttien huizen van leden uit die ridderschap werd het recht van havezate gelegd, een recht waarmee je zitting had in het bestuur van Drenthe.”

Het recht van havezate kon worden verkocht of verplaatst op een ander huis. Dat maakt het er niet overzichtelijker op. „In totaal hebben tussen de 25 en 30 huizen het recht van havezate gehad. Daarvan bestaan er nu nog 8 of 9. Formeel zijn ze geen havezate meer en moet je eigenlijk spreken van voormalige havezaten, want het recht van havezate werd afgeschaft na de inval van de Fransen in 1795.”

Westrup, de eerste havezate op de route, is een goed voorbeeld van de handel in het recht van havezate. De Leeuw wijst naar het witte pand langs de toegangsweg naar het dorp. „De naam Westrup is een

verbastering van Westdorp, een dorp bij Borger. Daar stond een van de achttien oorspronkelijke havezaten. Eigenaar Egbert Alexander Rengers verkocht in 1740 zijn recht van havezate aan Cornelis van Dongen, eigenaar van Oldengaerde. Die legde het recht op dit pand en bezat daarmee twee havezaten. Zijn schoonzoon, Isaac van Dongen, kon het onderhoud van Oldengaerde niet meer bekostigen, verkocht die havezate en ging in Westrup wonen. Maar ook dit pand werd te duur voor hem. Hij wilde zijn recht van havezate, en dus zitting in het bestuur van Drenthe, echter niet kwijt. Hij bedacht daarvoor een oplossing ...”

De Leeuw wijst naar de rietgedekte boerderij aan de overzijde, Entingheweg 8. „Ik ben erachter gekomen dat deze keuterij ook havezate is geweest. Ik vroeg me af waarom die boerderij zo'n chique jaartaalduiding had in steen: 1786. Wat blijkt? Van Dongen legde zijn recht in 1783 op dit pand. Zelf ging hij wonen in Assen.”

We wandelen verder over de oprijlaan van het afgebroken Batinge (zie kader). Links van het pad markeren bomen de huisplaats van het tevens verdwenen Entinge. Via Rustwijk, aangelegd als rustbos voor de eigenaar van Batinge (hoe kon hij in deze lommerijke omgeving behoefte hebben aan extra rust?), bereiken we de Oldengaerde.

Een beeld van Hercules markeert het einde van de tuin. Die is van oorsprong in Franse stijl aangelegd, vertelt De Leeuw, wijzend op de lange waterpartij, in de zichtlijn van het huis. De vijver is geïnspireerd op het Grand Canal in de paleistuin van Versailles bij Parijs.

Prachtig, Oldengaerde, zonder meer. Misschien wordt het nog wel mooier. De Leeuw, bij het hek aan de ingang: „Het Drentse Landschap heeft Oldengaerde in 2013 overgenomen van de familie Willinge. Het was sinds 1818 in hun bezit. Het huis stamt uit 1717, het werd gemoderniseerd door Cornelis van Dongen. De vroegste vermelding van Oldengaerde dateert van 1420: de familie Van Echten kreeg het goed toen en plaatste er een huis. Het Drentse Landschap heeft een meerjarenplan opgesteld voor zowel de gebouwen als de tuin. Een deel van het gebouw wordt verhuurd aan de familie Willinge. Het andere deel krijgt een meer publieke functie. Denk aan vakantieverblijf of een plek voor vergaderingen, concerten en lezingen.”

ROUTE
Lengte: 8 kilometer
Begaanbaarheid: verharde en onverharde paden
Honden kunnen mee.

Start: centrum Dwingeloo, bij kerk.
Wandel vanaf Brink in noordelijke richting over Entingheweg.
(Op Entingheweg 20 bevindt zich havezate Westrup. Aan de overzijde, nr. 8, staat het huis dat ook havezate is geweest.)

Wandel Entingheweg uit tot vlak voor rotonde en sla LA, een smal fietspad.
Het fietspad buigt spoedig naar links, pal naast een zandweg, de voormalige oprijlaan van Batinge.
(Waar de sloot de zandweg kruist, ligt links in het weiland de huisplaats van havezate Entinge. Het perceel is omgeven met hoge bomen.)

De zandweg komt uit bij het terrein waar vroeger havezate Batinge stond, sla RA, het pad buigt naar links, volgt de gracht van de havezate en komt uit op betonweg: sla RA, Vlakendijk.
Neem na circa 500 meter het pad RA, richting het enige huis aan de Vlakendijk. (Het bos, Rustwijk/Rustwijk, werd aangelegd als 'rustbos' voor de heer van Batinge.)
Neem eerste pad LA, vervolgens op driesprong links aanhouden en op volgende driesprong opnieuw links aanhouden.

Het pad komt uit op asfaltweg: RD, een zandpad.
Bij kruising paden LA, een zandweg met fietspad.
Op driesprong LA. (U kijkt uit op achterzijde havezate Oldengaerde.)

Loop naar voorzijde van Oldengaerde. Vervolgens circa 100 meter terug naar driesprong, sla LA en meteen daarna RA, een keienweg.
Waar keien overgaan in klinkers RA.
Op kruising RD en langs Nyengaerde.
Op kruispunt wegen eerste weg LA, een zandweg.
De zandweg gaat over in asfaltweg, ga RD.
Waar asfaltweg een weg met fietspad kruist LA, Drift.
Wandel Drift uit tot Brink in dorp.

Het Loo in het klein

Oldengaerde een voornaam havezate? Zeker. Maar wat te denken van het afgebroken Batinge? Die havezate was een beetje Paleis Het Loo in het klein. Erwin de Leeuw: „Ook Batinge had een afgesloten voorplein met aan weerszijden twee bouwhuizen en een vijver ertussen, een groot hoofdgebouw met daarachter een symmetrische tuin met buxushagen in diverse vormen, bloembrabatten en orangerieplanten. En het was de residentie van de drost van Drenthe, de plaatsvervanger van de stadhouder.”

Staan voor de gracht om het terrein, waarop het schathuis nu het voornaamste gebouw is, schetst De Leeuw de contouren: „U-vormig, twee verdiepingen, het had kelders en in totaal 36 kamers. Daarnaast had het een haventje en een schipsloot, inmiddels gedempt, waarmee het in verbinding stond met de Dwingelerstroom. De havezate werd in 1832 afgebroken.”

De Leeuw vervolgt: „Entinge was een kleinere havezate, vergelijk die qua grootte met Westrup, of met de Klencke in Oosterhesselen, zonder bovenverdieping. Westrup zelf kreeg de tweede etage in 1870, het onderste deel is van rond 1600.”

De *Mijn Streek*-reeks Leestekens van het Landschap komt tot stand in samenwerking met het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen. De website www.leestekensvanhetlandschap.nl is het platform voor informatie over landschapselementen in Nederland. Iedereen kan hierop zijn kennis delen.

